

Nataša Bašić

Leksikografska savjetnica u miru

HR-10000 Zagreb

natbasic303@gmail.com

DORADBA PRAVOPISNIH PRAVILA I NAČELA VIJEĆA ZA NORMU HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA U KONTEKSTU TRAJNOGA USKLAĐIVANJA PROPISNE I GOVORNE NORME

U članku se raspravlja o društvenom kontekstu u kojem je radilo Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika 2005. – 2012., o načelima rada, o otporu i potpori njegovu radu, zaključcima o raspravljanim temama te društvenoj potrebi nastavka rada takve državne institucije i sukladno tomu doradbe dijela njegovih norma. Polazi se od postavke koju je uglavilo Vijeće da je svaki standardni jezik određen putom kojim je nastajao, obilježen time kako se je izgrađivao. Među hrvatskim jezičnim idiomima hrvatski je standardni jezik određen svojom višestoljetnom poviješću kao jezični amalgam sastavljen od triju književnojezičnih sastavnica – štokavske, kajkavske i čakavske. One su neraskidiva veza i trajno izvorište njegove obnove i u budućnosti.

Zaključuje se da su hrvatska jezična politika i jezično planiranje prvorazredni zadatak državne politike, koja treba osigurati naravan i neometan razvitak hrvatskoga jezika u svim njegovim pojavnostima i funkcijama. Uloga Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti kao stožerne znanstvene institucije u Republici Hrvatskoj u toj zahtjevnoj i složenoj zadaći bit će ključna. Okupljanje članova znanstvene zajednice, kulturnih djelatnika i zainteresirane javnosti u zemlji i inozemstvu oko projekta očuvanja i razvitka najvrjednije identitetske baštine znakom je hrvatske narodne zrelosti i odgovornosti prema budućim naraštajima.

Društvene zadaće Vijeća za normu i nametnute pravopisne raspre

U osnivačkom aktu od 14. travnja 2005. Vijeću je stavljeno u zadatak: »voditi sustavnu stručnu skrb o hrvatskom standardnom jeziku; raspravljati o aktualnim nedoumicama i otvorenim pitanjima hrvatskoga standardnoga jezika; upozoravati na primjere nepoštivanja ustavne odredbe o hrvatskom kao službenom jeziku; promicati kulturu hrvatskoga standardnoga jezika u pisanoj i govornoj komunikaciji; voditi skrb o mjestu i ulozi hrvatskoga standardnoga jezika s obzirom na proces integracije Republike Hrvatske u Europsku Uniju; donijeti rješenja s daljnjim normiranjem hrvatskoga standardnoga jezika; pratiti jezičnu problematiku i utvrditi načela u pravopisnoj normi« (Vijeće za normu 2013:41).

Rezimirajući rad Vijeća u godini njegova ukinuća po smjeni političke vlasti predsjednik Vijeća akademik Radoslav Katičić istaknuo je nekoliko važnih, široj javnosti manje poznatih, činjenica iz povijesti hrvatskoga književnoga i standardnoga jezika (Katičić 2012). Ostale su manje poznate jer su mediji u Hrvatskoj tradicionalno zainteresirani za proizvodnju skandala u vezi s hrvatskim jezikom, napose s pravopisom, a važne znanstvene spoznaje ostaju na žalost u uskom strukovnom krugu iako bi mogle plodonosno utjecati na stvaranje drukčijega odnosa javnosti prema standardu u sagledavanju važnosti njegova očuvanja i izgradnje za hrvatsku zajednicu, ali i kao snažnoga povijesno-kulturnoga oruđa u identifikacijskom pozicioniranju hrvatskoga naroda na svjetskom kulturnom zemljovidu.

Katičić ističe da je Vijeće zaključke koje će donositi kušalo utemeljiti u prvom redu na razumijevanju položaja hrvatskoga književnog jezika u hrvatskoj jezičnoj zajednici i njezinu odnosu prema njemu. Ustvrdilo je da hrvatski jezik ima svoju standardnu normu, pa standardizacija jezika nije i ne može biti zadatak Vijeća, kako je bilo formulirano u prijedornoj Odlici o izradi strategije razvitka jezične kulture iz listopada 2003. (Narodne novine 167/2003), koju je donijela Vlada Ivice Račana, isključivši hrvatske jezikoslovce iz njezine izradbe. Vijeće se normom bavilo iz dvaju razloga: prvo stoga što je u naravi svakoga standardnog jezika da se stalno mora prilagođivati novim situacijama i razvijati se kako bi bio dorastao novim zadacima što mu se postavljaju, a da se pri tom ne razgradi njegova standardnost, a drugo radi izgrađivanja svijesti i samosvijesti o standardnom jeziku kao baštinjenomu dobru koje se temelji na razumijevanju njegova razvojnoga puta.

U podsjetniku na razvojni put hrvatskoga književnoga jezika u 19. i 20. st. istaknuta je integrativna jezična koncepcija iliraca, koju je baštini-la Zagrebačka filološka škola. Ona je oblikovala standardnu normu čuva-jući književnojezičnu konvergenciju u uvjetima trodijalektne raznolikosti i prevlasti štokavske sastavnice u toj dinamičnoj cjelini. Takav je standard, utemeljen u pisanoj književnosti, ostajao otvorenim prema dijalektima i uključivanju usmene, "narodne", književnosti, ali joj ta nikad nije bila vr-hovni kriterij, nego je to bio i ostao upravo pisani uzus.

Zagrebačka filološka škola nije dovršila standardizaciju jer joj za to nisu dotekle društvene snage. Tu je zadaću izvršila škola hrvatskih vukova-ca. Učinila je to »samouvjereno bezobzirno, ali i funkcionalno uspješno« na mladogramatičarskim načelima, bitno drukčijima od onih zagrebačke škole. Po vukovcima samo je organski narodni govor doista jezik, a sve je književno umjetno i stoga neautentično. Za njih je hrvatski standardni je-zik tek novoštokavski ijekavski dijalekt, stiliziran kao književni jezik. Nji-hovi su se pogledi nepovoljno odrazili i na stajalište prema izgradnji civi-lizacijskoga rječnika, bitnoj sastavnici svakoga standardnoga jezika, koja je u hrvatskom književnom jeziku tekla još od srednjega vijeka, obogatila se i ojačala za renesanse, baroka i prosvjetiteljstva i onda intenzivirala u de-vetnaestom stoljeću. U duhu netolerantnoga dijalektnoga purizma, orijen-tiranoga prema istočnim novoštokavskim govorima, hrvatski su se izrazi neprimjereno obilježavali kao provincijski, zastarjeli, knjiški i neopravda-no se tražilo da se izbjegavaju i potiskuju u porabi.

Vukovski pokušaj da se zaustavi izgradnja hrvatskoga civilizacijskog rječnika s pripadnom frazeologijom i tako ostavi slobodan prostor za neki drukčiji civilizacijski rječnik ostao je neuspješan. Hrvatska standardnoje-zična praksa tu se pokazala nadmoćnom dogmatizmu škole hrvatskih vu-kovaca. Tako je bilo uvelike i s književnojezičnom stilistikom. Ali je došlo do pogubnoga rascjepa između hrvatske književnosti i normativne filolo-gije. Taj se rascjep počeo zatvarati tek od šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, ali mu se posljedice osjećaju još i danas, osobito u nastavi hrvat-skoga jezika. Sve to ozbiljno remeti odnos hrvatske jezične zajednice pre-ma standardnomu jeziku.

Hrvatski standardni jezik, potekao iz trodijalektne dinamike, standar-diziran je s glavnim uporištem u novoštokavskoj ijekavskoj stilizaciji iz djela hrvatskih pisaca poput Kačića, Relkovića i bosanskih franjevac. »Što je bio, to je taj jezik i ostao, ali su shvaćanja hrvatskih vukovaca, koji ga nisu gledali u tom sklopu, poremetila odnos hrvatske jezične zajednice prema njemu. To je drastično pojačano shvaćanjem, prisutnim u ostacima

još i danas, i to ne samo u Srbiji, da je svaka štokavština, a pogotovu novoštokavština, upravo srpski jezik, i samo to» (Katičić 2012:165).

Uz to, važan je podsjetnik i zadaća normativaca popuna standarda narječnom sastavnicom: »Tri narječja tri su lica hrvatskoga jezika. Svako je od njih hrvatski jezik, u svojoj unutrašnjoj dinamici jedan i nedjeljiv. (...) Nužno je da se naša jezična norma tamo gdje se pod utjecajem vukovaca pregrubo zatvara prema neštokavskim dijalektima ili prema hrvatskoj književnosti prestane primjenjivati i na odgovarajući način promijeni. To traži energičan duhovni zaokret u odnosu prema normi, a ne zaokret u samoj normi, zaokret u prosvjetnoj politici i osobito u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti, sada kao nerazdvojne i skladne cjeline« (Isto:166).

Na sjednicama Vijeća za normu tijekom 2005. i 2006. odlučeno je i o pet otvorenih pravopisnih pitanja nastalih objavom više pravopisa na različitim načelima, koja su zastupale dvije škole: Babić–Finka–Moguševa i Anić–Silićeva, a nasljeđuju ih mlađi naraštaji: Mile Mamić, Sanda Ham, Nataša Bašić, Mario Grčević – okupljeni oko časopisa *Jezik* – i Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović kao autori Matičina pravopisa iz 2007.

Tako je odlučeno:

1. Pišu se dentalni okluzivi ispred afrikata u imenica na *-dac*, *-dak*, *-tac*, *-tak*, *-tka*; tako u N mn. (*redci*, *redcima*; *napitci*, *napitcima*) i V jed. (*predče*, *tetče*) te njihovim izvedenicama (*svetčev*, *tetčev*).
2. Niječnica pred nenaglašenim prezentom glagola *htjeti* može se pisati rastavljeno i sastavljeno (*ne ću* ili *neću*).
3. Vijeće je iznijelo dva načelna pravila za rješenje sastavljenoga i rastavljenoga pisanja, pristupivši mu kao jednom od najsloženijih jezičnih pitanja:
 - 3.1. Svaki slijed leksema, ako se po svojim gramatičkim obilježjima ikako može razumjeti kao valjano konstruiran, kad se napiše tako da se svaki od tih leksema uzima kao zasebna riječ i sastavi razmacima, nije krivo napisan (Vijeće za normu 2013:78).
 - 3.2. Kada se želi izraziti da se koji slijed leksičkih jedinica ikako može osjetiti tako sljubljenim da tvori samo jednu riječ i upravo to hoće i izraziti, pa se napiše bez razmaka, ni to nije krivo napisano, ako je samo to isticanje sljubljenosti smisleno.

4. U pisanju slogova s pokrivenom *r* dopuštena je dvostrukost (*pogreška* i *pogrješka*).
5. Etnici i ktetici inojezičnica pišu se po izgovoru (*Njujorčanin*, *njujorški*).

Na temelju literature te provjerom starijih izvora i suvremene porabne norme ovdje se iznose strukovni i pragmatični razlozi za pojednostavljanje i usustavljivanje predmetnih pravopisnih pravila u prvom redu radi lakšega učenja u osnovnim i srednjim školama.

Predlaže se:

Ad 1. Pisanje dentalnih okluziva pred afrikatama u riječima na *-dac*, *-dak*, *-tac*, *-tak*, *-tka* i njihovim izvedenicama (*jadci*, *predci*, *zadci* *petci*, *probitci*, *svetci*, *zadatci*; *svetče*, *tetče*, *sudče*, *jadče*; *svetčev*, *sudčev*) proširuje se na imenice tvorene sufiksima *-ce* i *-če* koje znače što malo ili mlado (*brdce*, *koritce*, *putce*; *nahodče*, *posmrtnice*). Time se fonološkim načelom obuhvaća i ova skupina riječi koja je primjenom izgovornoga pravopisa bila izgubila prozirnost zapisa i vezu s osnovom te dijelom postala istopisna.

U posebnu skupinu uvrstio ih je u pravilima i Ivan Broz 1892. u dvjema kategorijama: u pisanju riječi kojima se ne bi moglo raspoznati značenje (*mladče* < *mladac*, *mlatče* < *mlatac*) i u pisanju vlastitih imena (*Kadžić*, *Zabrdca* < *Zabrdac*, *Zabrdčev*). Inače on propisuje pisanje suglasničkih skupina *dc*, *dč*, *dć* u "književničkih" riječi sastavljenih s prijedlozima *nad*, *pod* (*nadčestiar*, *nadčovječni*, *nadčutni*, *podcarinar*, *podčasnik*, *podčiniti*), pa se očekivao veći opseg obuhvaćenih riječi i u prvoj kategoriji. Njegov sljednik Dragutin Boranić ukinuo je i prvu kategoriju, što je nedvojbenim znakom prevlasti vukovske škole.

Usvojeni je prijedlog Vijeća za normu išao k sustavnijemu rješenju, ali u pravopisima nije cjelovito primijenjen, što pridonosi novoj nestabilnosti norme i može biti razlogom potpunoga odbijanja primjene toga pravila. Stoga se dobro prisjetiti poglavlja o dentalnim okluzivima ispred afrikata u zapisnicima Vijeća i ondje iznesene argumentacije (Vijeće za normu 2013:72–74), kao i Brozovićeve članka u *Jeziku* (1973, br. 5).

Razvitak pravopisne norme u odsječku glasovnih alternacija treba otvoriti veći prostor suglasničkim nejednačenjima jer se ona iz razlikovnih razloga spontano i neovisno o propisanim pravopisnim ograničenjima već provode u strukovnoj literaturi iz više znanstvenih područja (filozofije, medicine, tehnike ...). Načelno se može reći da su takvi zapisi nužni što

se dublje ulazi u pojedinu struku i da su vezani uz veće zahtjeve za zornošću prikazanoga predmeta.

Ad 2. Pisanje niječnice *ne* odvojeno od nenaglašenoga prezenta glagola *htjeti* jer se takav prezent u dijela izvornih hrvatskih govornika osjeća i ostvaruje kao samostalna naglašena jedinica, pa se taj osjećaj prenosi i na govornike standardne hrvatske štokavštine. Time se istodobno učvršćuje sustav pisanja niječnice odvojeno od glagola (*ne mogu, ne znam, ne spavam...*), za razliku od imenica, pridjeva ili priloga u kojih niječnica srasta s drugim članom (*nebrat, nedrug, neprijatelj; nezbrinut, neutješan, nemio; neloše, nestvarno, neuvjerljivo...*).

Ad 3. Unatoč nastojanjima Vijeća da se pitanje sastavljenoga i rastavljenoga pisanja riješi, to, na žalost, nije uspjelo jer nisu uspostavljena propisna pravila nego su pravila postavljena načelno i prepuštena procjeni i odabiru pojedinoga govornika, pa i autora pravopisa, što se uočuje i u neskladu među istim primjerima u pravopisima objavljenima posljednjih godina. U njima je »namjesto pojednostavnjenja zamućeno i ono što je nekoć bilo dobro. Primjerice, uklanjanjem spojnice u dijela dvočlanih imena i naziva sastavljenih od dviju imenica (npr. u naseljenih mjesta) u kojih se prva imenica ne sklanja, izjednačile su se u pismu sklonidbene i nesklonidbene postavbe, pa je nastala tolika zbrka da čak i jezikoslovci više ne znaju što sklanjati, a što ne sklanjati, pa isto naselje u lokativu jednom navode »u Krilu Jesenicama«, a drugi put (pogrješno) »u Krilo Jesenicama« (Bašić 2013). Stoga valja pozdraviti odluku Vijeća da se spojnica vrati u bilježenju polusloženica kojima je prvi član nesklonjiv (Vijeće za normu 2013:81).

Doda li se jezično-pravopisnoj neujednačenosti u rječnicima i pravopisima i neujednačenost u broju, nazivu i grafičkom obliku vodoravnih crta u hrvatskim pravopisima, na što je u literaturi već upozoreno (Portada-Stojanov 2009, Stojanov 2015), može se ustvrditi da je prijeka i neodgodiva potreba za državnim tijelom koje bi otvorena pitanja najposlije do kraja raščistilo i razriješilo.

Treba se složiti s Vijećem da je sastavljeno i rastavljeno pisanje složeno jezično pitanje, da nije dovoljno istraženo, da o njemu treba još promišljati i da su stoga zaključci-mišljenja opravdano doneseni sa zadržkom. Danas se u literaturi problematizira i samo njegovo nazivlje, a i pravopisna vlasnost da se njime bavi, tako Tafra (2005:54): »Treba naglasiti da je metodološki pogrešno govoriti o sastavljenom i rastavljenom pisanju bilo prijedložnih izraza, bilo priloga, bilo riječi. Budući da je riječ u pravopisu značenjska jezična jedinica omeđena dvjema bjelinama, njezino pisanje nije

uopće sporno. Pravopis treba propisati kako se pišu složene leksičke jedinice – kao višerječnice, kao polusloženice ili kao složenice: *rak rana, rak-rana, rakrana*. (...) Što se pak tiče odnosa *niz brdo* i *nizbrdo*, on ne pripada pravopisu, nego jeziku. Pravopisna bilježba samo slijedi jezične promjene. Posrijedi su dvije jezične jedinice: sintaktička jedinica prijedlog + imenica, koja se uvijek piše kao dvije riječi, i prilog, koji je nastao od prve i koji je jedna riječ.«

U rješavanju pisanja imeničnih polusloženica Vijeće je formalnomu pristupu (da spojnica među dvjema imenicama uvijek znači nesklonjivost prve) pretpostavilo semantički pristup i uspostavilo značenjsku razliku između i-i povezanosti tipa *grad-država* ('i grad i država') i nerazdvojive povezanosti tipa *točka-zarez*, a u kojima su oba člana sklonjiva (G *grada-države, točke-zareza*) nasuprot kao povezanosti (ili poput povezanosti; N. B.) tipa *grad država* ili *čovjek žaba* ('grad kao država / poput države', 'čovjek kao žaba / poput žabe'). Zoran je primjer Pariza i Atene koji su veličinom i koncentracijom državnih institucija gradovi države, za razliku od starogrčkih gradova-država, gdje je svaki grad bio pravno uređen kao država.

Položaj polusloženica s inojezičnicom na prvom mjestu u hrvatskom jeziku tipa *žiro-račun, bruto-težina, audio-kaseta, foto-aparat, video-zapis*, načelno je ocijenjen kao unosenje u hrvatski jezik neorganskih struktura (najviše iz engleskoga svezama dviju imenica u kojima jedna ima funkciju pridjeva), koje razaraju samu bit hrvatske organske strukture te se predlaže njihova postupna zamjena gdje se god može ili prevođenjem prvoga člana ili zamjenom obaju (*audio-kaseta* → *slušna / zvučna kaseta / kazeta / vrpca / kutijica* → *zvučna kutijica*) ili novotvorenicom (*video-zapis* → *slikovni / zorni zapis* → *vidopis*).

Da je Vijeće na dobrom tragu, pokazuje proces koji u jeziku već teče spontano, a potvrđuju ga primjeri *vikend-kuće* i *mini-suknje*. Tako je danas polusloženica *vikend-kuća* 'kuća za odmor, ladanjska kuća' zamijenjena nazivom *vikendica*, *vikend-naselje* nazvano je *vikendaškim naseljem* po njegovim stanovnicima *vikendašima*, boravak je na vikendu *vikendašenje*, a namjesto 'odlaziti na vikend' govori se *vikendavati*. *Minica* je u govoru gotovo u potpunosti potisnula *mini-suknju*.

U Vijeću je također propitano definiranje prvoga člana u postavama *audio-, foto-, video-*, koji se u novijim jezikoslovnim radovima interpretira kao prefiksoid. Takvu je interpretaciju dodatno poljuljalo definiranje morfemâ *-logija, -grafija* kao sufiksoida u usvojenicama iz klasičnih jezika (npr. u riječima *leksikologija, ortografija*). Takav se pristup s prefiksoidima i sufiksoidima u opisu drži proturječnim jer u prvom slučaju »(leksemsku) sastav-

nicu (polu-) složenice predstavlja kao (neleksemsku) sastavnicu izvedenice», a u drugom preuzete gotove složenice kao posuđenice »ne trebamo analizirati ni razdvajati im sastavnice spojnicom« (Vijeće za normu 2013:85).

Za oprimjerenje pridjevnih postava izabrana su tri slučaja s rješenjima čija pravilna primjena pridonosi urednomu i prozirnemu izražavanju standardnim jezikom: *latinsko-hrvatski rječnik*, gdje se sa spojnicom pišu dva pridjeva sadržajno i naglasno ravnopravno stopljena u morfološku cjelinu u obliku prave složenice. Tako i: *kulturno-povijesno istraživanje*, kojemu je predmetom i kultura i povijest, za razliku od *kulturnopovijesnoga istraživanja*, kojemu je predmet samo kulturna povijest, dakle povijest kulture (Isto:81).

Vijeće je u vezi s tvorbom riječi od postojećih članova raspravljalo o novom i prenesenom značenju u kontekstu tvorbe priloga i prijedloga srastanjem članova prijedložnih izraza (*uz put* → *usput*, *od prilike* → *otprilike* /izgubljen je veza s prvotnim značenjem prilika = slika/), a govoreći o prenesenom značenju u kontekstu frazeologije i frazema ističe njezinu čvrstu i postojanu strukturu pri uklapanju u sintaktički kontekst.

Nesigurnosti u dijelu zapisa u vezi s pisanjem i razgraničenjem prijedložnih izraza i složenih priloga mogu se riješiti tako da se prilozi osim srastanjem dodatno obilježe nekim od plodnih sufikslnih priložnih tvornika (*-ce*, *-ice*, *-ke*) koji bi otklonio pravopisnu dvojbu, kako je to u jeziku već zabilježeno: *na pr(j)eskoku* → *napr(j)eskoku* → *napr(j)eskoke*; *uz brdo* → *uzbrdo* → *uzbrdice*; *na glavu* → *naglavu* *naglavačke*; *na stojeći* → *nastoječke*.

Ad 4. Pisanje slogova s pokrivenim *r* valja svesti na jednoznačno pravilo: ako se dvoglasnik *ije* u kratkim slogovima krati u *je*, onda se krati bez iznimke bio pred njim u istom slogu *r* ili koji drugi suglasnik: *sljep : sljepoća*, *lijep : ljepota*, *vijest : vjesnik*; *riječ : rječnik*; *griješ : grješnik*, *zvijezda : zvjezdica*, *rijeka : rječica*, *strijela : strjelica*; *snijeg : snjegovi*, *brijeg : brjegovi*; *lijep : ljepši*, *prijek : prječi*; *ucijepiti : ucjepljivati*, *istrijebiti : istrjebljivati*; *odlijepiti : odljepljivati*, *otrijezni : otrježnjivati* itd. Od toga su pravila izuzetak one riječi o kojima se stručnjaci dogovore.

Moja su istraživanja pokazala da hrvatski govornici spontano ostvaruju *rje* sustav pri kraćenju slogova s *ije* u četirima kategorijama: u umanjenicama (*brježić*, *crjepić*, *strjelica*), u množini imenica (*brjegovi*, *crjepovi*, *krjesovi*), u stupnjevanju pridjeva (*vrjedniji*, *trjezniji*) i u tvorbi nesvršenih glagola (*istrjebljivati*, *otriježnjavati*, *sprječavati*).

Likovi *grješnik*, *bezgrješan*, *pogrješka*, *strjelica*, *brjegovi*, *prječi*, *istrjebljivati* itd. višestruko su potvrđeni u hrvatskom jeziku te zabilježeni u stari-

jim i novijim rječnicima (dobar se dijakronijski uvid može steći u višesve-
začnom rječniku JAZU). Oni su zabilježeni i u *Hrvatskom pravopisu* Franje
Cipre, Petra Guberine i Krune Krstića iz 1941., koji nije tiskan zbog uvo-
đenja korijenskoga pravopisa, pa je s njegovim sadržajem javnost upozna-
ta tek 1998. kad ga je objavio zagrebački nakladnik ArTresor (urednik Bo-
jan Marotti). U *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana
Moguša iz 1971. nisu mogli biti uvršteni jer je sadržaj toga pravopisa bio
omeđen jugoslavenskim političkim okvirom i novosadskim pravopisom.
Autori su bili proveli minimalne pravopisne preinake u odnosu na novo-
sadski pravopis, a tek su u slobodnoj Hrvatskoj objavili pravopis koji je po
njihovu mišljenju bio na razvojnoj crti hrvatske porabne norme govorne i
pisane stilizacije. Akademik Stjepan Babić tiskao je i knjigu *Temelji Hrvat-
skomu pravopisu*, u kojoj je prikupio bogato gradivo za potkrjepu pravopis-
nih rješenja. To je gradivo potaknulo i Vijeće za normu da im se prikloni.

Ad 5. Pravilo da se izvedenice od zemljopisnih imenskih inojezičnica
pišu po izgovoru, kojemu se priklonilo Vijeće, valja zamijeniti pravilom
da se zbog jednostavnije tvorbe i prozirnosti zapisa pišu do hrvatske mor-
femske granice sukladno jeziku izvorniku (*Newyorčanin, newyorški*).

Pravilo valja proširiti i na izvedenice inojezičnica tvorene od vlastitih
imena i prezimena osoba (*shakespearski, baudelaireovski*).

Od pravila su izuzete opće imenice nazvane po zemljama podrijetla ili
njihovim tvorcima, tipa *šampanjac, žilet, rendgen*.

Trajno usklađivanje propisne i porabne norme

Jezična je aktivnost višeslojna i višestruka pa su takvi i idiomi kojima
se pojedini govornici služe: u domu s članovima obitelji, na radnom mje-
stu, u druženju s prijateljima, u školi, na fakultetu, u dramskoj skupini. U
svim se tim prigodama jezikom ne koristimo jednako opušteno i slobod-
no, već u zadanim okvirima pojedinoga stila s većom koncentracijom, a u
pisanom obliku općega standardnoga jezika opuštenost i sloboda izravno
su vezani uz pojedinačnu ovladanost njegovim normama. Sloboda izbora
prešutno razumijeva i odgovornost svih sudionika u izgradnji naslijeđe-
nih idioma kao dobara zajedničke kulturne baštine. Slobodno prema tom
znači služeći se svim tvorbenim postupcima, a odgovorno – s razumijeva-
njem baštinenih vrijednosti u ukupnoj mreži jezičnih odnosa.

S razvitkom modernih računalnih tehnologija, video i audio produkcija,
odnos se prema jeziku i pisanoj riječi promijenio. Manje se čitaju knji-
ge, više gleda i sluša. Izražavanje na koje su stariji naraštaji naviknuli za-

mijenjeno je kraćim i slikovitijim, više je metaforično-metonimijskih izraza. Školski i studijski jezični programi nisu prilagođeni novim okolnostima, smanjena je satnica učenja hrvatskoga jezika, koja je k tomu podređena nastavi književnosti, pa se u velikom dijelu srednjih škola gramatika uopće ne uči ili se uči minimalno. S fakulteta izlaze akademski obrazovani građani koji imaju poteškoću pri određivanju osnovnih gramatičkih kategorija, poput roda i sklonidbe. Veliki je problem i neusklađenost školskih udžbenika u osnovnim pitanjima, jer se, primjerice, jezikoslovni autoriteti ne slažu ni u broju fonema hrvatskoga jezika: jednim je dvoglasnik *ie* član fonološkoga sustava (primjerice Brozović 1991, 1997; Babić–Finka–Moguš 1996; Babić–Ham–Moguš 2005; Jelaska 2004), drugi ga ispuštaju iz popisa (Jozić i dr. 2013) iako je on fonološkom jedinicom svih triju hrvatskih narječja. Autori školskih priručnika nisu imali o što uskladiti stajališta jer minimalne obvezujuće propisne norme koja bi takva pitanja uskladila nema, kao ni strukovnoga tijela koje bi ju donijelo, pa se oslanjaju na vlastite procjene. Stoga nije rijetkost da isti autori s promjenom političkih vlasti mijenjaju jezičnu ili pravopisnu normu u vlastitim izdanjima, poput Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje!

U nedostatku odgovora na aktualna jezična pitanja u udžbenicima, danas se poseže za brzo dostupnim mrežnim jezičnim savjetima i savjetovnicima (zbirkama savjeta), a radijski savjeti postali su sastavnim dijelom svakodnevice i različite su kvalitete. Upitna jezikoslovna utemeljenost savjeta bila je razlogom pojavi knjige Mate Kapovića *Čiji je jezik* (Zagreb, 2010.), a na njezinu je tragu i knjiga *Jeziku je svejedno* (Zagreb, 2019.) autora Anđela Starčevića, Mate Kapovića i Daliborke Sarić, u kojoj se savjetništvo načelno kritizira i ismijava kao »jezični hohštapleraj« i »nadriznanost« koja se prodaje pod znanost, a zapravo je riječ o »znanstveno potpuno ne-utemeljenoj indoktrinaciji, pseudointelektualnom nasilju i nepotrebnom zagorčavanju života drugim ljudima« (Starčević–Kapović–Sarić 2019:119). Tvrdi se da je sve što postoji u jeziku dobro i da je lingvistici zadatak opisivati jezik, a ne propisivati i zabranjivati, jer da je svako propisivanje ideološki motivirano.

Znanstveno je polazište toj skupini jezikoslovaca, popularno nazvanoj »opisivačima«, arbitrarnost jezičnoga znaka iz strukturalističke teorije Ferdinanda de Saussurea, protumačena nemotiviranošću i povijesnom promjenljivošću veze između označnika i označenika u govornom (jezičnom) znaku. Opisivači u drugi plan stavljaju činjenicu da je razumljivost znaka u određenoj jezičnoj zajednici dogovorena i da funkcionira upravo temeljem dogovorenosti. Dogovorenost značenja obvezujuća je za svakoga člana zajednice. Kad nje ne bi bilo, arbitrarnost bi bila puka proizvolj-

nost, što bi de Saussureovu razdvojbu svelo na karikaturalni lik (Marotti 2005:77–78).

Jezični opisivači strategiju manipuliranja lingvistikom u hrvatskom jezikoslovlju vide u propisivačkom savjetništvu i jezičnom čistunstvu (purizmu). Savjetništvo obilježuje pozivanje na tobože neutralno jezično vrjednovanje oslobođeno ideološke prevage, a u praksi se provodi suprotno, dok u jezičnom čistunstvu vide najopasniju zlorabu jezikoslovlja, kojoj je prototipski obrazac jezična politika u NDH. Između čistunskoga progona riječi i progona odnosno ubijanja ljudi uspostavljaju znak jednakosti: »teško je tvrditi da je npr. NDH slučajno provodila politiku »nacionalne čistoće« izvan jezika i »jezične čistoće« u jeziku, kao što neće biti slučajno ni da su se obje politike branile sličnim »argumentima« (o »ugroženosti hrvatskog naroda/jezika« i sl.) i kao što bi teško bilo braniti tezu da ideologija »jezičnog čišćenja« ne podržava simbolički i politiku »etničkog čišćenja« i da nije dio istog političkog projekta« (Starčević–Kapović–Sarić 2019:324–325).

Zanimljivo je i znakovito da su se najugledniji jezični čistači i savjetodavci iz NDH, poput Petra Guberine i Krune Krstića, pozivali kao i Kapović i suradnici, na de Saussurea i arbitrarnost jezičnoga znaka, na sinkroniju, ženevsku i prašku školu, a šizoglosiju (Haugenov naziv) u kojoj se hrvatski jezik našao nakon državnoga jezičnoga terora i nasilja u karađorđevićevskoj Jugoslaviji nametanjem srbizama u školstvu, administraciji, novinstvu, izdavaštvu i svekolikom životu, riješili su na najbolji i najdjelotvorniji način: izbacili su taj »mulj« iz hrvatskoga jezika i vratili hrvatski na došizoglosno stanje. To im je uspjelo nevelikom knjižicom džepnoga formata. Krstić je zbog nje proganjan cijeloga života, a zbog rugalice Paveliću objavljene pod pseudonimom u *Hrvatskom narodu* jedva je izbjegao smrtnu kaznu. Takvo je bilo etničko čišćenje jezika i ljudi o kojem neupućenici sole naciji i nevježama.

Opisivači tvrde kako, primjerice, savjeti Nives Opačić vrve ideologijom i da su u suprotnosti s navodima iz predgovora koji »služe tome da autoričine vrijednosti i stavove normaliziraju kao znanstvene i zdravorazumske« (Starčević–Kapović–Sarić 2019:112), a u biti su »ridikulozni« i služe autoričinoj vlastitoj društvenoj »samopromociji« (Isto:35–36, 102). Takvu je ocjenu teško prihvatiti zbog nekoliko dvojbenih preporuka ili misli iz predgovora savjetovnicima, izlučenih i ocijenjenih iz kuta kritičara kojima se ne može bespogovorno vjerovati u razumijevanje pročitana, a strukovno je nepošteno prema ukupnomu prinosu jezikoslovke Opačić. Deplasirano je naime poučavati da se književni jezik ne uči iz početka, od nule (Isto:102), jer je samorazumljivo da se uči ono što se ne zna, a svatko

različito ne zna. Još je prjepornije prigovarati samo prigovaranja radi da bi se i hrvatskim primjerom potkrijepilo nečije teorijsko stajalište utemeljeno na istraživanjima jezičnih pojava koje s hrvatskim nemaju nikakve veze, primjerice sa standardnim engleskim ili francuskim kao jezicima više klase i vladajućih krugova, pa onda na svaki standardni jezik gledati kao na društvenoklasnu pojavu, kako to čini spomenuti trojac.

Autori se za svoja stajališta pozivaju na strane jezikoslovne autorite, među kojima i glasovitoga francuskoga jezikoslovca Andréa Martineta (Starčević–Kapović–Sarić 2019:19). Međutim, pročitavši se pažljivije što Martinet o propisivanju u navedenom odlomku kaže, može se zaključiti da je u lingvističkom odabiru nedopustivo uvođenje estetskih ili moralnih kriterija, a ne da je preskriptivizam kao takav nelingvističan. Naime, banalna je činjenica da je svaki standardni jezik u jednom trenutku uvijek odabir. Kad to ne bi bio, ne bi ni njega bilo, tj. kad bi neograničen broj jedinica različitih govora i dijalekata istodobno bio standardnim jezikom, onda on, osim funkcije kakvoga-takvoga sporazumijevanja, ne bi mogao obaviti nekoliko svojih važnih funkcija u višim i klišeziranim stilovima (znanstvenom, administrativnom). Martinet u istom navodu kaže da će pred primjerima nestandardnoga jezika suvremeni lingvist podjednako odbaciti i krjeposno zgražanje purista i radost ikonoklasta te vidjeti »samo činjenice koje treba *zabilježiti* i *objasniti* u okviru upotreba u kojima one dolaze« (isticanja N. B.). Martinet i naši opisivači ne daju naputke što treba učiniti da takvi nestandardni primjeri postanu dijelom standarda i trebaju li oni uopće takvima postati. Drugim riječima, takve »zabilježbe« standardni jezik ni na koji način ne obvezuju. Ako bi ih pak jezikoslovac htio uvrstiti u standardni jezik ili preporučiti kao nove standardne članove, to bi trebalo slijediti iz objašnjenja da oni na konkretan način pridonose postojećoj standardnoj riznici. Što inače standardni jezik ima od toga što se u hrvatskim govorima *sedmi* i *odmah* izgovaraju [semi] i [oma], ili što uz propisani *rendgen* postoje u govorima nazivi *rengen*, *rengel*, *ringel*, odnosno da je pri odabiru standardnoga lika *rendgenu* bio suprotstavljen *rentgen*, koji je otpao zbog izgovorno »teške« skupine *ntg*?

U povijesti hrvatskoga jezikoslovja jezično je savjetništvo u dvama za opstojnost hrvatskoga jezika kritičnim razdobljima obavilo povijesni zadatak na visini: 1930-ih u monarhističkoj Jugoslaviji (Nikola Andrić, Jozo Dujmušić, Antun Šimčić) i 1970-ih u komunističkoj, kad je časopis *Jezik* odigrao ključnu ulogu svojom rubrikom *Pitanja i odgovori*. Da nije bilo te jezikoslovne discipline i lektorskoga rada, veliko je pitanje bi li hrvatski kao standardni jezik uopće preživio. Jezični savjeti Krune Krstića, Petra Guberine, Ljudevita Jonkea, Josipa Tabaka, Ivana Brabeca, Dalibora Bro-

zovića, Stjepana Babića, Božidara Finke, Radovana Vidovića ili Mile Mamića ne mogu se ni u kom slučaju nazvati nadriznаношću, dapače nastali su kao rezultat višegodišnjega proučavanja i opisivanja hrvatskoga jezika i najposlije dozrjeli da se mogu skladno i bez potresa propisivati i polagati u hrvatsku standardnu riznicu kao plod jezičnoga planiranja, i to, da navedem riječi jednoga od protivnika savjetništva, Petra Vukovića, »na ideološki neutralan način (...) u korist jezične zajednice u cjelini« (Vuković 2016:220). Povijest hrvatskoga savjetništva skupljena je u velikom *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (Zagreb, 1997.) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje, koji može biti poticajnim izvorom za daljnja lingvistička istraživanja i produbljivanja pojedinih tema, ali prosječnoga govornika koji prigodice traži brz i jednoznačan odgovor može zbunjivati višestrukim i različitim pristupima.

Za primjer propisivačkoga sakaćenja jezika i mononimičkoga brisanja uzima se Babićev navod

»Eto u čemu je bogatstvo jezično: da za svaki pojam, za svaku govornu potrebu jezik ima jednu, ali dobru riječ. Druga koja u potpunosti isto kaže samo opterećuje naše pamćenje. Zato su jezični balast riječi *dozvoliti, efikasan, elan, kreator, produkcija, pendžer, peškir, (šugaman), špajza* uz naše lijepe riječi *dopustiti, uspješan, (djelotvoran), polet, stvaralac, proizvodnja, prozor, ručnik, smočnica*.« (Babić 1990:65)

kao krunski dokaz društveno opasnoga propisivačkoga purizma: »Takvom se ›kritikom‹ šalje jasna poruka i korisnicima nestandardnih ›balastnih‹ oblika, kao i onih standardnih ali nepoćudnih (jer su krivih krvnih zrnaca), o tome da upotrebom tih oblika i sami postaju društveni ›balast‹« (Starčević–Kapović–Sarić 2019:146), što je teška i neutemeljena optužba. Zaključuje se kako je takvo gledište očito proizašlo »ne samo iz purizma i jezične ksenofobije, nego i iz idolopoklonskog veličanja standardnog dijalekta (koje nepotrebno dovodi na zao glas i sâm standardni dijalekt) – i to ne bilo kakvog standarda nego samo onog koji odgovara ›visokim‹ Babićevim kriterijima pa u njemu nema mjesta za riječi poput *efikasan* (?)« (Isto).

Navedeni odlomak nema nikakve veze s veličanjem standarda. Kad je raspravljao o značenju riječi, Babić je višekratno ponavljao da je ono kontekstualno uvjetovano i da riječ izvan konteksta ne znači zapravo ništa jer može značiti svašta. Prema tom ne može se reći da *kreator* u Babića znači samo *stvaralac*; to je polazno ili temeljno značenje, a u svezi s drugim riječima, primjerice pridjevima, u konstrukt **modni stvaralac*, koji navode lingvisti opisivači, namjesto *stvaraoca* javljaju se druge imenice (primjerice *dizajner*), ili pak samo jedna riječ – *modist* za mušku osobu i *modistica* za žensku, izvedene od imenice *moda*, od koje potječe i glagol *modirati se*, 'odije-

vati se moderno ili po modi' i glagolska imenica *modiranje* u značenju 'moderno odijevanje'. Obje se riječi (*modist* i *modistica*) javljaju u hrvatskom standardnom jeziku, uz *kreatore* i *dizajnere*, kao svojevrzne oživiljenice danas zastarjelice *modistica* (*kitničarka*), kojom se nazivala žena koja je izrađivala i ukrašavala ženske šešire.

Valja podsjetiti da »standardiziranost ne znači da nema nikakva izbora, ako samo ostaje u okvirima standarda« (Katičić 2012:163). Kako se može govoriti da bi preporuka zamjene riječi *efikasan* riječima *djelotvoran* i *uspješan* bilo šiljanje poruke onima koji rabe *efikasan* da su društveni balast? Zar nije upravo Babić pisao protiv lektoriranja književnih tekstova i uopće jezičnoga ispravljanja drugih pisaca? On samo navodi da za neke inojezičnice u hrvatskom već stoljećima postoje hrvatske riječi i da ih je dobro upotrebljavati. Što je u tom loše?

Da i latinizme treba prevoditi, dokazom je Kapovićev metajezik u knjigama *Čiji je jezik* i *Jeziku je svejedno*. On često rabi pridjev *opskuran* i njegove izvedenice (*najopskurniji* dijalekti, *opskurne* teme, *opskurantističko-metafizičke* sljeparije, *opskurni* minimalni fonemski razlikovni parovi, *opskurniji* dijelovi standarda, *opskurni* prijedlozi novotvorenica, *mistifikatorsko-opskurantistički-neznanstveni* pogledi na jezik, *opskurni* stručni/znanstveni problemi, *zakučasti* i *opskurni* primjeri, *opskurantističko-šarlatanski* pristup jeziku, *opskurne* riječi /u Samardžijinu *Srpsko-hrvatskom objasnidbenom rječniku*/, *opskurantistički* argumenti). U Klaićevu *Rječniku stranih riječi tuđica i posuđenica* (1981.) navedeno je čak 21 značenje pridjeva *opskuran*: *mrk, mračan, taman, zloglasan, potajan, skrovit, skriven, prikriiven, nepristupačan, nejasan, nerazgovijetan, mutan, nerazumljiv, neshvatljiv, maglovit, neodređen, neznan, nepoznat, neznatan, neslavan, neugledan*. Pitanje je što Kapoviću taj latinizam znači jer ga rabi u pozitivnoj i negativnoj konotaciji: ne može mračnjaštvo i natražnjaštvo istodobno biti i proučavanje zakučastih naglasaka i tajnovitih neistraženih dalekoistočnih narječja i nadrijezično savjetništvo u Hrvata.

Brozovićevu tvrdnju kako je »smisao svakoga standarda u uklanjanju nefunkcionalnih dvostrukosti i višestrukosti, u jeziku i svagdje drugdje« (1998:167), opisivači osporavaju, a onda sami navode Haugena (1962) koji potvrđuje kako »istoznačne ili blisko značne dublete zaista kod govornika mogu stvoriti šizoglosične osjećaje« (Starčević–Kapović–Sarić 2019:147). Može se raspravljati kako se riješiti takvih osjećaja, ali ustrajavati da se u hrvatskom jezikoslovlju »komunikacijski bezopasne jezične varijacije prikazuju negativnom i simbolički opasnom pojavom« čime da se stvara ili promovira nesigurnost u prosječnih govornika (Isto), jednostrano je preterivanje i fataliziranje. Od znanstveno utemeljena savjetništva za jezični

je razvitak samo korist, a ne šteta. K tomu ima govornika koji žele funkcionalne razdvojbe, koji stvaralački i bez straha surađuju s probirateljima ili koji sami traže da im se u probiru pomogne. U demokraciji i za njih treba imati sluha.

Katičićevo razmišljanje o purizmu kao važnoj i neizostavnoj sastavnici hrvatske standardnosti vrijedno je dodatne pozornosti da bi se s njega skitao biljeg »ubojstvenosti« koji mu pridjevaju jezični opisivači. Evo što on kaže o europeizmima i njihovu prevođenju (1995–96:175):

»Neki su od njih čvrsto ukorijenjeni u našem standardnom rječniku, a drugi nam dolaze kao olake improvizacije kad odjednom treba govoriti o pojmovima i predmetima što su u nas novina, a već su prisutni u civilizacijskom govoru na drugim jezicima. Poraba europeizama nameće se stoga sama od sebe. Donosi nam znatne prednosti. Ona uspostavlja veze, otvara vrata, olakšava sporazumijevanje, a za mnoge umanjuje štetu od školskim sustavom proizvedenoga nepoznavanja latinskoga jezika, iako se ona time nikako ne može doista nadoknaditi. Olakšava uključivanje u civilizaciju kojoj pripadamo, omogućuje brzo snalaženje i jasnu identifikaciju naziva i pojmova. No upravo zato ostaje takvo uključivanje površno. To mu je znatna slabost. Preuzimanjem stranih naziva ne ulazi se u bit onoga što se njima naziva, pa niti u pravo značenje samih tih naziva. Takvu se misaonu prožimanju teži stvaranjem hrvatskih naziva što potječu iz vlastite slavenske jezične baštine, bilo da se pronalaze baštinjene riječi koje se nude da postanu nazivi koji nam nedostaju, bilo da se hrvatskim jezičnim sredstvima tvore nove riječi u tu svrhu. To pak da riječi ne valja stvarati načelo je koje nam se nameće izvana, iz nama tuđeg duhovnog ozračja. (...) Upravo stoga što su u Hrvata nositelji »književne radnje«, kako je pisao mladi Jagić, izvrsno znali i latinski i druge važnije zapadne jezike, nisu se nikada mogli primiriti s preuzimanjem europeizama, nego su uvijek težili za tim da im ostave uz bok odgovarajuće riječi slavenskoga podrijetla, potvrđujući time sebe, u prvom redu u vlastitim očima, kao samosvojne sudionike u duhovnom životu latinske Europe.«

Najposlije, pitanje je kakvu standardu težimo i vrijedi li leksičko pravilo ničim ograničena individualnoga izbora i za kategorijalne oblike kojima se razlikuju sklonidbe, padeži, vremena. Naime, ako je cilj iznijansirani standardni jezik koji maksimalno koristi tvorbene mogućnosti za iskazivanje različitih gramatičkih odnosa, onda je težnja što višoj funkcionalnoj razlikovnosti njegova najprestižnija odlika.

Ako je genitiv imeničnih riječi polazni padež za tvorbu sklonidbene paradigme i izvedenica, onda je grčkim *Delfima* (pluralia tantum) pridjev *delfski*, izveden prema G mn *Delfâ*, iako se u rječnicima i pravopisima navodi *delfijski* prema netočnomu genitivnom konstrukt *Delfija*.

Uz apelativ latinskoga podrijetla *postum(us)* i njegove izvedenice *pridjev postuman* i *prilog postumno* (prema imenu posmrtničeta Marka Agripe Postuma, najmlađega sina rimskoga vojskovođe Marka Vipsanija Agripe, rođenoga poslije očeve smrti), kojemu su hrvatske istovrjednice *posmrtniče*, *posmrtnan*, *posmrtno*, često se u hrvatskom i u drugim europskim jezicima nalaze i likovi *posthum(us)*, *posthuman*, *posthumno*, koji imaju višestoljetnu tradiciju. Koji izabrati za standardni, kojemu i zašto dati prednost, često je pitanje u raspravama na jezičnim portalima. Ovdje je izbor jasan: hrvatskim likovima i u strukovnom i u općem standardnom jeziku treba dati prednost, ali ni druga dva lika ne treba izgoniti iz općega jezika.

Mnogo je primjera istodobnoga nenavođenja pojedinih obličnih inačica u gramatikama i gomilanja drugih, primjerice navodi se u DL jednine u pridjevno-zamjениčnoj sklonidbi nekoliko izjednačenih likova *-om* /*-em*, *-ome*, *-omu*, iako se u hrvatskoj povijesnoj gramatici nastavačno razlikuju dativ (*momu*, *lijepomu*) i lokativ (*mom*, *lijepom*). Također se normira *četvero*, *petero*, *šestero* ..., ali *čtvorica*, *petorica*, *šestorica* iako u govorima žive sustavni likovi *četverica*, *peterica*, *šesterica*. Nadalje, ako dometci *-ero* i *-erica* znače 'živo', onda zgrada nije *peterokatnica* niti rječnik *četverojezični*, nego je zgrada *petokatnica*, a rječnik *četrijezični*, pri čem je potonji lik izveden od osnove *četv-* kao u riječima *četnaest*, *četrdeset* i već ovjeren u tvorbi *četristoljetni/a/o* (*povijesni tijek*, *muk*, *razdijeljenost*, *tradicija*, *putovanje* / *kroz povijest*/). Problemi su također rodno i sklonidbeno određenje imenica *vrata*, sklonidba i tvorenice slavenskih prezimenâ pridjevnoga podrijetla *Ciraki*, *Skurjeni*, *Kršnjavi* (G *Cirakoga*, *Skurjenoga*, *Kršnjavoga*) i tvorba njihovih pridjevnih izvedenica (*Cirakijev* : *Cirakov*; *Skurjenijev* : *Skurjenov*, *Kršnjavijev* : *Kršnjavov*), kao i sklonidba imena *Juraj* (G *Jurja*) ili sintagme *četiri čovjeka* (G *četiriju ljudi*).

Danas su savjetodavni zadatci druge naravi i treba ih usmjeriti prema rješavanju pitanja koja otežavaju komunikaciju i smanjuju jasnoću iskaza. Jedno je od takvih prekomjerno gomilanje anglizama, nastalo zbog modernih tehnologija koje dolaze zajedno s nazivljem s toga govornoga područja, a »u svojoj nasrtljivosti ima isti učinak kao asfalt proliven na livadu s raznovrsnim cvijećem« (Hitrec 2003:43). Međutim, njihovo se prevođenje progoni i etiketira kao nasilno pohrvaćivanje i nacionalističko jezično čistunstvo. Jezično se prevoditeljstvo kao oblik čistunstva nipošto ne može držati nečim lošim, kao ni sam nacionalizam u značenju domoljublja, patriotizma. Dapače, u starijima je europskih povijesnih naroda, pa tako i hrvatskoga, oboje znakom postojane samosvijesti – nacionalne i jezične koja je na međunarodnoj pozornici upravo po njima bivala prepoznajnicom posebne narodne česti. U hrvatskom je slučaju to osobito važno zbog uporna

presezanja jezično srodnih naroda u okružju na hrvatsku književnojezičnu i kulturnu baštinu. Treba stoga u svakoj prilici – danas u razdoblju novovovjeke globalizacije posebno – *ponosno i neumorno isticati na vidljiva mjesta nacionalna znamenja, grb, zastavu, razvijati hrvatski jezik po vlastitoj mjeri i potrebi* te prevoditi anglizme jer prevođenjem istodobno razvijamo hrvatsko opće i znanstveno nazivlje i pokazujemo da sve što se može reći engleskim može biti rečeno i hrvatskim jezikom.

Tu valja istaknuti vrijednu zamisao akademika Stjepana Babića o godišnjem izboru najbolje hrvatske novotvorenice (natječaj i Nagrada dr. Ivan Šreter) u organizaciji Jezika, časopisa za kulturu hrvatskoga književnog jezika. Njome se u prvom redu u mladih ljudi, školaraca, ali i svih kojima je hrvatski jezik na srcu, potiče i razvija jezično stvaralaštvo i jezična samosvijest. Neke od najuspjelijih pobjednica zaživjele su u općoj porabi te našle svoje mjesto i u školskim udžbenicima, primjerice *straničnik* (bookmarker), *uspornik* (ležeći policajac), *osjećajnik* (emotikon), *zaslonik* (tablet) i *do-dirnik* (touch screen) u udžbeniku iz Hrvatskoga jezika Hrvatska krijesnica za 5. razred osnovne škole.

Među hrvatskim savjetodavcima koji vjeruju u izražajne mogućnosti hrvatskoga jezika posebno valja istaknuti Nives Opačić, koja svojim savjetima, svojevrsnim jezičnim putopisima po hrvatskom jezičnom zemljovidu, neumorno i neiscrpno upoznaje javnost s bogatstvom hrvatskoga jezika i njegovom tvorbenom snagom i raznolikošću. Njezin prinos hrvatskomu jeziku u borbi s fonološkomu sustavu hrvatskoga jezika neprilagođenim anglizmima američkoga i britanskoga podrijetla u knjigama *Hrvatski u zagradama : Globalizacijske jezične stranputice* (Zagreb, 2006.) i *Hrvatski ni u zagradama* (Zagreb, 2012.) vrlo je vrijedan u jezikoslovnom i kulturološkom smislu. S onim Stjepana Babića čini istodobno i najdosljedniji i najčvršći otpor potiskivanju hrvatskoga jezika. Oboje jezikoslovaca uživaju potporu među čitateljima svojih kolumna i oboje su pridjenuli imena tomu bastardnomu jeziku, Opačić *hrengleski*, a Babić *anglokrobotski*. Babić je objavio i brošuru s humoreskama *Prijedlog za ukidanje hrvatskog jezika* (Slavonski Brod, 2003.) i bibliografijom svojih članaka o anglizmima, objavljenih 1967. – 2003.

U njegovanju hrvatskoga standarda valja opetovano isticati i saborsku odluku o Jedinstvenim metodološko-nomotehničkim pravilima za izradu akata, donesenu 19. lipnja 2015., koja se drži epohalnom (Grčević 2015) u kontekstu loše jezične politike proteklih desetljeća što je zaprijetila i državnom ugrozom. U čl. 36. te odluke stoji:

»(1) Strani izrazi (tuđice) mogu se koristiti jedino ako u hrvatskom jeziku za takve izraze nema hrvatske riječi koja bi odgovarala smislu, značenju i sadržaju strane riječi (tuđice).

(2) Strani izrazi (tuđice) kada se koriste u propisu stavljaju se u zagradama iza izraza istog značenja na hrvatskom jeziku.

(3) Odredbe stavka 1. i 2. ovoga članka odnosi se i na izraze na latinskom jeziku.

(4) Upotreba riječi u izričaju žargona, neadekvatnih i nepotrebnih stručnih izraza nije dopuštena, a ako je njihova upotreba neizbježna, treba ih definirati u odredbi o značenju izraza u uvodnim odnosno osnovnim odredbama.« (Narodne novine 74/2015).

Nove se strukovne spoznaje i novi jezični oblici sporo probijaju do normativnih priručnika. Tako ni u jednom hrvatskom jednojezičniku riječ *sâbor* nije obilježena dugosilaznim naglaskom na prvom slogu, koji tako u općem standardnom jeziku izgovara najveći dio građanstva (kao *kân-tor*, *stâtor*, *tâbor*), nego se isključivo bilježi *sâbor*, kako je bilo propisano još u pretprošlom stoljeću, s dugouzlaznim naglaskom (kao *nâdzor*, *râzbor*, *zâtor*).

Pa i onda kad se probiju, sumnja se u njihovu vjerodostojnost. Tako, primjerice, lik *oštrokonđa*, zabilježen u Karadžićevu rječniku, prenesen u Rječnik JAZU i Etimologijski rječnik Petra Skoka, ali zabilježen i u *Rječniku hrvatskoga književnog jezika od preporoda do I. G. Kovačića* u redakciji Julija Benešića, sv. 9 (1988:1915), uvršten u Babić–Finka–Mogušev *Hrvatski pravopis*, kao jedini normativni zapis, proglašava se pogriješnim jer je u drugim pravopisima (i rječnicima) riječ zabilježena s fonemom /dž/. Fonem /dž/ u hrvatskom fonološkom sustavu javlja se kao zvučni parnjak bezvučnomu č na morfemskoj granici desetak hrvatskih riječi (*izludžba*, *razludžba*, *jednadžba*, *lidžba*, *ludžba*, *promidžba* < *promičba*, *svjedodžba*, *urudžba*), a glavninom je vezan uz inojezičnice, turcizme i anglizme. U hrvatskim (i bosanskim) govorima njegov je izgovor u turcizmima znatno umekšan i izjednačen s fonemom /đ/ (odatile *oštrokonđa*), primjerice *pidžama* > *pidama*, *fil-džan* > *filđan*, ili pak zamijenjen fonemom /ž/ (*džep* > *žep*), a sufiks -*džija* stilski je obilježen ili vezan uz neka zanimanja ili osobine – *buregdžija*, *ćevab-džija*, *galamdžija*.

Govorni je jezik utjecao i na suvremene pravopisne dvostrukosti vezane uz dvosložne riječi s *ije* u završnom slogu poput *osmijeh* i *osmjeh*, *procijep* i *procjep*, *rascijep* i *rascjep*.

Dok se takva pitanja konačno dogovorno ne riješe, tj. dok se ne prihvatiti načelno polazište u normiranju – a to je prozodijski i oblično-značenjski

najbogatiji sustav na crti naravnoga povijesnoga razvitka hrvatskoga jezika, ne može se očekivati strukovni sklad i mirna budućnost hrvatskoga jezika.

Osporavanje rada i samoga postojanja Vijeća za normu

Rad je Vijeća od samoga utemeljenja u tisku i na elektroničkim portalima bio izložen osporavanjima i kritici. Kritika se posebno pojačala nakon što su u javnosti objavljeni zaključci Vijeća o aktualnim pravopisnim pitanjima.

U dijelu strukovne javnosti rad se Vijeća interpretira kao prototip vođenja jezične politike u kojoj se jezikom upravlja na društveno neprihvatljiv način jer se potiru pojedinačna prava na slobodno javno služenje materinskim jezikom i vlastitim idiolektom. Takva je ocjena sadržana u članku bohemista s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu Petra Vukovića (2016.).

U knjizi *Jeziku je svejedno* (Starčević–Kapović–Sarić 2019) autori se protiv postojanja ili uspostavljanja bilo kakvih središnjih autoriteta (akademija, vijeća za normu, zakona o jeziku) jer je na lingvistima da opisuju i analiziraju, a ne da fantaziraju što je u jeziku bolje: »Zabrinutost za standard« nije ništa drugo doli ideja jedinstva nacije, opstojnosti državnog autoriteta, »reda«, hijerarhije itd. (dakle, redom desni ideologemi), samo preslikanih na polje jezika, a bez utemeljenosti u znanstvenim spoznajama o jeziku« (Isto:375).

Autori su zapisnike Vijeća za normu čitali nedovoljno pozorno, a domi se da im nisu poznati ni mnogi detalji iz zamršene hrvatske jezične povijesti pa su njihove prosudbe velikim dijelom neutemeljene. Tako Vuković piše da je Vijeće osnovao »HDZ-ov ministar Dragan Primorac, a raspustio SDP-ov ministar Željko Jovanović, što upućuje na drukčija stajališta političke desnice i ljevice u Hrvatskoj prema takvu tipu jezične regulacije, a poslužilo je i kao izlika za instrumentalizaciju Vijeća u hrvatskome »kulturnom ratu«« (Isto: 225–226).

Potpuna je besmislica da bi Radoslav Katičić na čelu Vijeća bio predstavnikom hrvatske političke desnice. On nikad nije pripadao ni jednoj stranci, dapače sa zazorom je gledao na svaku političku ideologiju u struci. Na čelu te tobože »desničarske« HDZ-ove Vlade koja je utemeljila Vijeće bio je Ivo Sanader, koji je u tisku prvi obznanio da on »neće pisati ne ću« razdvojeno, što bi, po promašenoj razdvojb tobožnjih desničara i ljevičara u hrvatskom jezikoslovlju, bilo znakom liberalnoga ljevičarenja, a ne zadržatoga desničarskoga nacionalizma!

Osvrćući se 2012. na rad ukinutoga Vijeća Katičić je ustvrdio da je »netko vrlo utjecajan koji je nadzirao medije bio potpuno nesklon Vijeću«, jer su oni izvješćivali da Vijeće zaključuje kako su »Hrvati poremećeni« i da su »hrvatska narječja čakavsko, kajkavsko i štokavsko, što i svi osnovnoškolci znaju« (Katičić 2012:166).

Politički moćnik koji je nadzirao tisak bio je jugoslavenski nostalgicar Slavko Goldstein. On je već u travnju 2000. pri najavi objave *Pravopisa hrvatskoga jezika* profesora Anića i Silića, kojemu je suizdavačem njegov Novi Liber, krenuo u otvoreni rat protiv hrvatskoga jezičnoga identificiranja, koji je sam bio započeo objavom Anićevih rječnika hrvatskoga jezika, pod čijim je naslovom krijumčario jugoslavenski srpskohrvatski sadržaj utemeljen na novosadskoj jezičnoj politici. Prostor je Anić–Silićevu pravopisu otvarao političkom diskvalifikacijom i ocrnom *Hrvatskoga pravopisa* Babića, Finke i Moguša kao sljednika endehazijskih korijenskih nakaradnosti i neprirodnosti, koje se tobože uvode da bi se hrvatski što više razlikovao od srpskoga. On s pogromom nije prestao ni kad mu je dokazano da je hrvatski književni jezik punih pet stoljeća izgrađivan na tim »nakaznostima« (Bašić 2000), a one su i odlika staroga srpskoga pravopisa, koji zacijelo nije ustaški, iako je sama riječ *ustaša* srbizam.

Vrhunac nijekanja autonomnoga hrvatskoga jezika bio je serijal Snježane Kordić, objavljen u *Republici* Velimira Viskovića i pretočen poslije u knjigu *Jezik i nacionalizam*, u kojoj se osporava i sama ustavna odredba o službenoj uporabi hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma u Republici Hrvatskoj. Bauk hrvatskoga jezika i pravopisa nametnula je dakle skupina kulturnih djelatnika i novinara u glasilima i knjigama financiranim ne samo iz proračuna Republike Hrvatske, nego i iz fonda Otvorenoga društva, čiji je ogranak vrlo aktivno djelovao u Hrvatskoj, rušeći, prema riječima njegova utemeljitelja Georga Sorosa, hrvatsku nacionalnu državu i njezina predsjednika, što je iskazano i javnim zahtjevom skupine hrvatskih intelektualaca (Ivo Banac, Krsto Cviić, Slavko Goldstein, Vlado Gotovac, Vesna Pusić i Ozren Žunec) da predsjednik Tuđman podnese ostavku, objavljenim usred ratnoga vihora 1993. u Goldsteinovu *Erasmusu*.

Stoga se točna i utemeljena Katičićeva tvrdnja (2012:164) o nenaravnom odnosu hrvatskih govornika prema normi zbog nepoznavanja ključnih činjenica iz njezine povijesti – »koliko god imamo valjano izgrađen i dobro razvijen jezični standard, odnos hrvatske jezične zajednice prema njemu duboko [je] poremećen. Nedostaje joj uravnotežene jezične svijesti i samosvijesti« – pretvorila u Vukovića i drugih u nerazumijevajući lajtmotiv osporavatelja rada Vijeća:

»Budući da je odnos govornikā hrvatskoga prema vlastitomu standardnomu jeziku ›poremećen‹, zadaća je Vijeća prisiliti ih na ›duhovni zaokret‹ koji bi rezultirao bespogovornim poštovanjem standardnojezične norme. Podrazumijeva se pritom da će tu normu odrediti upravo Vijeće za normu« (Vuković 2016:22).

»Autor idolopoklonstvo rigidnom standardu smatra izvanjezičnim, moralnim pitanjem i neupitnom obavezom, a odstupanje od standarda povezuje s nedisciplinom, neredom i nemoralom (pozivajući se na uobičajene konzervativne političke trope), koje se može uočiti kod tobože problematičnih dijalektalnih govornika« (Starčević–Kapović–Sarić 2019:88).

Vuković optužuje Vijeće da se »bavi iskonstruiranim problemima, koji za govornike u uporabi nisu ni postojali dok ih u svojim raspravama nisu stvorili lingvisti. Takvi slučajevi izravno proturječe zahtjevu koji model teorije upravljanja jezikom postavlja pred svaki oblik organizirane regulacije jezika: ›Upravljanje jezikom mora se odmaknuti od situacije da jezikoslovci ili drugo osoblje na temelju vrlo ograničenoga iskustva iz jezične prakse određuju što jest, a što nije problem.‹ Najpoznatiji iskonstruirani problemi vjerojatno su tri pravopisna pitanja koja su u domaćim normativističkim prijemcima već desetljećima u središtu pozornosti, tj. pisanje *podaci/podatci*, *neću/ne ću* i *strelica/strjelica* (posljednje pitanje, strogo uzevši, zapravo i nije pravopisno). U prvim dvama pitanjima Vijeće propisuje, a u trećemu snažno preporučuje druge po redu navedene inačice, iako su one u suvremenoj uporabi (manje ili više) izrazito manjinske« (Vuković 2016:228).

Vijeće je, kako je na početku već navedeno, višedesetljetnu pravopisnu problematiku naslijedilo, nije ju iskonstruiralo ni izmislilo, a nisu je iskonstruirali ni jezikoslovci, nego politički manipulatori iz nejezičnih razloga. Vijeće je od svoga osnivatelja dobilo u zadatak da ju razriješi i omogući hrvatskomu jeziku normalni razvitak izvan politikantskih skandala.

Među problematiziranim konstruktima Vuković za primjer navodi i pisanje dentalnih okluziva pred afrikatama, kojemu da se protivi najveći dio javnosti. Brozovićev je članak o toj temi napisan i objavljen u strukovnom časopisu *Jeziku* davne 1973. godine i do danas njegove postavke nisu u domaćoj i međunarodnoj kroatistici i slavistici opovrgnute. Nedvojbeno je da je zapis s dentalima prozirniji i fonološki utemeljen te da je hrvatska pravopisna norma tom izmjenom na dobitku i u njoj nema nikakve ideologije.

Vuković tvrdi (2016:231–232) da »Vijeće poseže za teorijskom koncepcijom prema kojoj hrvatski standardni jezik nema novoštokavsku osnovicu, nego je samo ›stiliziran‹ kao novoštokavski. (...). Ta je koncepcija u naj-

manju ruku upitna i o njoj bi se u najboljem slučaju moglo raspravljati na stranicama strukovnih časopisa, ali teško da može poslužiti kao nekontroverzno teorijsko polazište za organizirano upravljanje cjelonacionalnim standardnim jezikom.«

Navedena se koncepcija radala postupno i najposlije je izišla iz izvanredna uvida u povijest razvitka hrvatskoga književnoga i standardnoga jezika, koji predsjednik Vijeća, akademik Radoslav Katičić prati od ranoga srednjega vijeka i o kojem je napisao monumentalne monografije (*Litterarum studia*, 2007., *Hrvatski jezik*, 2013.), a svoj je znanstveni opus završio višesvežačnom sintezom o hrvatskoj i slavenskoj mitologiji (u nizu *Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine: Božanski boj – Zeleni lug – Gazdarica na vratima – Vilinska vrata – Naša Stara vjera*), topografski je rišući po hrvatskom zemljovidu i stapajući s grčko-rimskim korijenima uzmorske i panonske Hrvatske. Nije dakle pitanje u njezinoj kontroverznosti nego u (ne)načitanosti onoga koji u nju sumnja. Redakcija prvoga hrvatskoga književnoga jezika, crkvenoslavenskoga, obavljena je na čakavici, protestantski su hrvatski prijevodi *Svetoga pisma* također čakavski s kajkavskom sastavnicom. Štokavska stilizacija isprepleće se s njima od 15. stoljeća u amalgamu koji neprekinuto traje do početka 20. stoljeća. Progon kajkavske i čakavske sastavnice koji su pokrenuli vukovci, a nastavili velikosrpski unitaristi s Aleksandrom Belićem i Pavlom Ivićem na čelu, mrakno je razdoblje hrvatske jezične povijesti, obilježeno i sudobnim pokušajem, kako Katičić veli, “skvrčenja” hrvatskoga u bosansko/hrvatsko/srpski štokavski lonac po mjeri globalističkih gospodara koji najednom obolijevaju od štednje na prevoditeljima u međunarodnim institucijama kojima je članicom Hrvatska.

Vuković piše i o specifičnim problemima kojima se bavi Vijeće za normu, među kojima je i »rodno osjetljiva jezična uporaba. Iako mnogi govornici hrvatskoga teže izražavanju koje bi bilo inkluzivnije prema različitim deprivilegiranim društvenim skupinama, pri čemu najveću od njih čine upravo žene, Vijeće takve težnje odbacuje: ›Stoga se u hrvatskome i većini jezika imenicom muškoga roda često označuju osobe i muškoga i ženskoga spola. [...] Tu nema pomoći nego treba poštovati ustroj jezika ili razumijevanje postaje nemoguće. A to nema veze s neravnopravnošću spolova‹ (...) Vijeće za normu učinilo bi zato govornicima hrvatskoga puno veću uslugu da je ta rješenja pokušalo sistematizirati i standardizirati umjesto što je govornike još jedanput ukorilo zbog ›poremećenoga‹ odnosa prema jeziku« (2016:230).

To što Vuković piše ne odgovara istini. Doimlje se nevjerojatnim da prešućuje ono što je vrlo jednostavno i lako provjeriti. Na stranicama Jezikova

trobroja, u kojem su objavljeni zapisnici Vijeća za normu i korespondencija Vijeća s državnim tijelima, čitamo:

»Vijeće *preporučuje* razlikovanje spolova u rodu imenica za zanimanja i vršitelje radnje gdje je to god tvorbeno moguće i gdje se odnosi na pojedine osobe određenoga spola« (155; isticanje N. B.).

Vijeće *zaključuje*: »za sva zanimanja potrebno je izvesti i ženske mocijske parnjake. Uz ime i prezime ženske osobe treba uvijek navesti i naziv zanimanja u ženskome rodu. Kada je riječ o općemu značenju (muškarac, žena ili množina), npr. u natječaju za posao, naziv zanimanja navodi se u muškome rodu. Dakle, stječe se stručni naziv prvostupnika i inženjera, ali je Maja Petrović prvostupnica i inženjerka« (157; isticanje N. B.).

Osim toga, Vijeće podsjeća kako se »često ne zna da je u hrvatskome (kao i u drugim indoeuropskim jezicima i većini jezika svijeta) jedan rod neobilježen, i to je tzv. muški rod, a drugi su obilježeni, a takav je ženski (i srednji) rod« (155). Takva se funkcija muškoga roda naziva i općerodovnom, a česta je u množinskom liku pri pozdravnom obraćanju, kad su njime obuhvaćeni svi spolovi: *poštovani slušatelji / gledatelji / posjetitelji ...* Istu funkciju ima i srednji rod tih i sličnih imenica *slušateljstvo, gledateljstvo, posjetiteljstvo, općinstvo, radništvo ...*

Vuković nije razumio ni spomenutu Katičićevu tvrdnju da je odnos hrvatske jezične zajednice prema standardu »duboko poremećen« jer joj »nedostaje uravnotežene jezične svijesti i samosvijesti« zbog vlastitoga nepoznavanja i nerazumijevanja njezine povijesti, a ne zbog Katičićeva duhovnoga prepariranja koje bi imalo rezultirati bespogovornim poštovanjem standardnojezične norme, koju bi odredilo samo Vijeće za normu, kako imputira Vuković. Katičić naime piše da jedni sumnjiče hrvatski standard kao tuđ, srpski, i traže pravi hrvatski standardni jezik, za koji osjećaju da im je uskraćen i od njih prikrivan, da ga drugi doživljuju kao zator svoje zavičajne jezične izražajnosti, a treći misle da se standardni jezik u Hrvatskoj treba posve uklopiti u krug šire južnoslavenske standardnojezične komunikacije i tu se što manje isticati svojom vlastitošću pa stoga i ne treba svoje standardnosti.

U javnosti se i u strukovnim krugovima u posljednje vrijeme učestalo prigovara da standardni jezik potiskuje suvremene organske govore. Tu je međutim stajalište Vijeća nedvosmisleno:

»Standardni lik hrvatskoga jezika nadsvođuje tri hrvatska narječja. On je velika i neprocjenjivo vrijedna stečevina. Stvorena je mučno i teško. A tek nam ona omogućuje da se o svemu sporazumijevamo glatko i bez ikakva trenja, da jedan savršeno razumije što mu govori drugi, pa bilo odakle s hrvatskoga prostora potjecali. To je za sve nas bitno važno. Stoga taj standar-

dni jezik valja pomno učiti i brižljivo njegovati. Učiti ga moramo svi. Nije jednak nikojemu govoru ikojega narječja, nitko ga nije naučio od majke. Ali koliko god valja biti svjestan njegove velike vrijednosti, posve je nepri-mjereno u »dijalektu«¹ gledati nekakav loš, pokvaren i bezvrijedan jezik. Je-zik koji je najbolje odbaciti, a u svakom slučaju nešto drugorazredno, nešto bez punoga dostojanstva. Treba reći glasno da to nije tako, glasno da se ne može prećuti. *Naprotiv, bez svojih narječja u živu govoru i u književnosti hrvat-ski jezik gubi mnogo od svoje vrijednosti. Gube svi, a ne samo oni kojima je poti-snuto narječje pravi materinski jezik. Stoga svi imaju dobra razloga da se odlučno usprotive takvu shvaćanju. To treba biti jedan od nosivih stupova naše jezične nao-brazbe i svake nastave hrvatskoga jezika. U svojem standardnome liku hrvatski je-zik baštini bogatstvo izražajnih mogućnosti svih triju svojih narječja, a od kada je stiliziran novoštokavski valja da u takvoj stilizaciji zrcali sve to bogatstvo. Tomu su pak hrvatska leksikografija, gramatika i pravopis u većini filoloških škola redovi-to i težili«* (Vijeće za normu 2013:68; isticanje N. B.).

O posljedicama ukidanja Vijeća za normu i rješenje problema

Vijeće je 9. lipnja 2011. uputilo predsjednici Vlade gospođi Jadranki Ko-sor *Mišljenje o međunarodnom statusu hrvatskoga jezika*, u kojem, među osta-lim, stoji:

»Onaj koji upravlja medijima očito hoće uzdrmati status hrvatskoga jezika kakav je on dobio u Ustavu Republike Hrvatske, A Haaško sudište uvođe-njem i priznavanjem jedino bosanskoga / hrvatskoga / srpskoga jezika kao jednoga te istog vrši stalan pritisak na hrvatski jezik i na Hrvatsku da se u međunarodnom prostoru prilagodi tomu okviru i skvrči u njem. Hoće se tako, bar zaobilazno, dokinuti ustavom stečena sloboda. (...) Vijeće svim dužnosnicima i predstavnicima hrvatske države glasno i neprećujno mora reći ovo:

Hrvatski jezik nedvojbeno je među jezicima svijeta poseban jezik za sebe. Bez obzira na to kako se to pokazuje s drugih gledišta, on to kao književni i standardni jezik sigurno jest. Ima svoje pomno izbaždarene izražajne vri-jednosti i njihovu istančanu hijerarhiju. To je izraz kulture u sredinama ko-jima hrvatski jezik služi kao sredstvo komunikacije i ekspresije. Izvorni go-vornici po tome točno znaju što mu pripada, a što ne, koliko god inače slič-no, srodno, poznato i prepoznatljivo bilo. Nesigurni su u tome samo onoli-ko koliko su svi izvorni govornici na svijetu nesigurni prema nadosobnom autoritetu svojih književnih jezika« (Isto:158).

Očekivalo se da će se Vlada odlučnije angažirati u vođenju jezične po-litike i učvršćenju položaja hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj i u

međunarodnoj zajednici izradbom zakona o hrvatskom jeziku i njegovim donošenjem u Saboru. Vijeće joj je u tom nastojalo pomoći i usmjeriti rad redakcijom teksta upućenoga u saborsku proceduru 2010. pod naslovom Prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika, koji je po uzoru na slovenski zakon izradila stranka Hrvatskih laburista (Isto:153–154). Na žalost, HDZ-ova ga je vlada odbila, a isto je učinila i SDP-ova u ponovljenom postupku 2012, prepisavši do riječi odbijenicu HDZ-ovske vlade, koja se pozvala na stečevine Europske Unije i priznanje hrvatskoga jezika, što je u literaturi ocijenjeno rezultatom »očitoga neznanja, nezainteresiranosti i nepoznavanja jezičnopolitičkih prilika u drugim državama članicama EU-a, pa čak i onih u najbližem susjedstvu« (Grčević 2015, br.1064). Bez zakonskoga okvira hrvatski će pred stranim investitorima i vlasnicima poduzetka te manjinskim zahtjevima biti stjeran u kut, a na međunarodnoj pozornici već je dugo prirepak bosansko-hrvatsko-srpskoga i krajnje je vrijeme da napokon stane na svoje noge.

Ministar u SDP-ovoj Vladi Željko Jovanović s ukinućem Vijeća za normu istodobno je 2012. povjerio Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje izradbu pravopisa. Pokazalo se da IHJJ zbog nedostatka razvojne vizije hrvatskoga jezika i pravopisa u upravljačkoj strukturi ustanove nije uspio napraviti moderan i funkcionalan pravopis kakav se od njega očekivao, nego je sastavio, prema navodu njegova ravnatelja, »novi« pravopis na temelju četiriju starih. Za taj je krpež dobio 200 tisuća proračunskih kuna, koje su podijeljene i za autorske honorare, a najavljena besplatnost pretvorena je u unosnu trgovinu tiskanim izdanjem. U njem su ostale dvostrukošti, tj. preporučeni i dopušteni oblici, pa je pravo pitanje zašto je uopće pisan. S protokom vremena razlog postaje sve jasnijim: riječ je o političkom projektu koji hrvatski jezik i pravopis zadržava u okvirima južnoslavenskoga zajedništva tako što se iz njega uklanjaju sve odlike oslonjene na višestoljetnu hrvatsku književnu baštinu: briše se dvoglasnik *ie* iz fonološkoga sustava iako je on odlika svih triju hrvatskih narječja, ekavizacijom se smanjuje njegova jekavska leksička osnovica (*pogreška*, *preči*, *istrebljivati*), promiče se pisanje inojezičnica i njihovih izvedenica prema izgovoru (*Njujorčanin*, *njujorški*), promiče se sastavljeno pisanje prijedložnih izraza u priložnoj funkciji (*ispočetka*, *naprimjer*, *naruku*, *navrijeme*, *nažalost*, *odsrca*, *postrani*, *uime*, *udalj*, *ukoštac*, *usto*, *uvis*, *zboka*) te najavljuje uklanjanje pisanja dentalnih okluziva pred afrikatama (*napici*, *preci*).

Predsjedništvo HAZU osnutkom Odbora za normu hrvatskoga standardnog jezika 2020. uspostavlja prekinuti kontinuitet u radu Vijeća za normu. Preporukom o objavljivanju svojih izdanja na načelima Vijeća, HAZU im potvrđuje znanstvenu utemeljenost i normativnu vrijednost te

otvara prostor za njihovu doradbu i usavršavanje, kao i rješavanje ostalih aktualnih pitanja koja je Vijeće otvorilo i koja će se otvoriti Odboru.

Predsjednikom Akademijina Odbora imenovan je Ranko Matasović, a članovi s četrigodišnjim mandatom jesu filolozi iz Razreda za filologiju. Iz utemeljiteljskoga akta zadatci su Odbora: »vođenje sustavne stručne skrbi o hrvatskome standardnom jeziku, raspravljanje o nedoumicama i otvorenim pitanjima hrvatskoga standardnog jezika; upozoravanje na primjere nepoštovanja ustavne odredbe o hrvatskome kao službenome jeziku u Republici Hrvatskoj, promicanje kulture hrvatskoga standardnog jezika, donošenje preporuka o daljnjem normiranju hrvatskoga standardnog jezika u onim pitanjima gdje u normi postoje ili nastanu nedoumice« (<https://www.info.hazu.hr/odbori/odbor-za-normu-hrvatskoga-standardnog-jezika/>).

Izvori i literatura

- Anić, Vladimir; Josip Silić. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan. ³2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (treće, poboljšano izdanje). Zagreb: Nakladni zavod Globus – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Babić, Stjepan; Božidar Finka; Milan Moguš. 2004. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Sanda Ham; Milan Moguš. 2008. *Hrvatski školski pravopis: usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Milan Moguš. 2011. *Hrvatski pravopis, usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, Lada; Ivan Marković; Krešimir Mićanović. 2007. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bašić, Nataša. 2000. Sa svakom vlasti novi pravopis? *Vijenac*, 160, 8.
- Bašić, Nataša. 2013. *O hrvatskom jeziku i pravopisu u zapisnicima Vijeća za normu* <https://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/ostalo/prilozi-graana/14833-o-hrvatskom-jeziku-i-pravopisu-u-zapisnicima-vijeca-za-normu.html> (objavljeno 7. travnja 2013.; pristupljeno 1. ožujka 2021.)
- Brozović, Dalibor. 1970. *Standardni jezik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor. 1973. Dentali ispred afrikata: gube li se ili izgovaraju? O jednom starom pravopisnom i ortoepskom pitanju. *Jezik*, 5, 129–142.

- Brozović, Dalibor. 1976–77. O suvremenoj morfološkoj normi hrvatskoga jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne novoškavštine uopće. *Jezik*, 1: 1–12; 2: 41–49; 3–4: 109–114. [nedovršeno]
- Brozović, Dalibor. 1991. Fonologija hrvatskoga književnog jezika. U: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 379–452.
- Brozović, Dalibor. 1997. O pravopisu i dvoglasniku pisanome ije. *Jezik*, 1: 37–40.
- Grčević, Mario. 2011. Hrvatski jezik i Europska Unija. *Jezik*, 2: 50–57.
- Grčević, Mario. 2015. Trebamo li hrvatski jezični zakon? *Hrvatsko slovo*, 1062: 9; 1063: 9; 1064: 9; 1065: 9; 1066: 9.
- Hitrec, Hrvoje. 2003. *Pogovor*. U: Stjepan Babić, *Prijedlog za ukidanje hrvatskog jezika*. Slavonski Brod: Matica hrvatska Slavonski Brod, 42–44.
- Jelaska, Zrinka. 2004. *Fonološki opis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jozić, Željko i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kapović, Mate. 2010. *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam.
- Kapović, Mate; Anđel Starčević; Daliborka Sarić. 2019. *Jeziku je svejedno*. Zagreb: Sandorf.
- Katičić, Radoslav. 1995–96. Načela standardnosti hrvatskoga jezika. *Jezik*, 5: 175–182.
- Katičić, Radoslav. 2012. Bivše Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika. *Jezik*, 5: 161–176.
- Marotti, Bojan. 2005. Pojam jezika u Kruna Krstića (članci 1940–1945). *Prolegomena*, 1: 71–92.
- Portada, Tomislav; Tomislav Stojanov. 2009. O vodoravnim crticama u hrvatskome pravopisu. *Filologija*, 52, 91–120.
- Stojanov, Tomislav. 2015. Jezičnopovijesni i računalnojezikoslovni aspekti opisa i normiranja pisanja vodoravnih crta u hrvatskome jeziku. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 41/1, 127–161.
- Tafra, Branka. 2005. Frazeološki izazovi. *Jezik*, 2: 48–61.
- Vijeće za normu 2013. Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika. *Jezik* (posebno izd.), 2–4: 62–160.
- Vuković, Petar. 2002. O pisanju izvedenica od stranih vlastitih imena u hrvatskome. *Fluminensia*, 2: 85–104.
- Vuković, Petar. 2016. Vijeće za normu i teorija upravljanja jezikom. *Suvremena lingvistika*, 82, 219–235.

Finishing the orthography rules and principles of the Council for Standard Croatian Language Norm in the context of permanent harmonization regulatory and speech standards

Abstract

The article discusses the social context in which the Council for Standard Croatian Language Norm worked from 2005 to 2012, including the principles of work, resistance and support of its work, conclusions of the topics discussed and the social need to continue the work of such a state institution and in accordance with that, put the finishing touches to parts of its norms. It is based on the assumption established by the Council that each standard language is determined by the unique way in which it was created and built. Among Croatian linguistic idioms, the Croatian standard language is defined by its centuries-old history as a linguistic amalgam composed of three literary-linguistic components – Štokavian, Kajkavian and Čakavian. They form an unbreakable bond and a permanent source of its renewal in the future.

In conclusion, Croatian language policy and language planning are the first-class task of state policy, which should ensure the natural and unhindered development of the Croatian language in all its manifestations and functions. The role of the Croatian Academy of Sciences and Arts as the central scientific institution in the Republic of Croatia in this demanding and complex task will be crucial. The gathering of members of the scientific community, cultural workers and the interested public in the country and abroad around the project of preservation and development of the most valuable identity heritage is a sign of Croatian national maturity and responsibility towards future generations.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, pravopisna pravila, propisana i govorna jezična norma

Keywords: Croatian standard language, orthographic rules, official and nonofficial language norm